

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”

Chirchiq davlat pedagogika
universiteti rektori
G.I. Muxamedov

LANDSHAFTSHUNOSLIK

O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi:	500 000 – Tabiiy fanlar, matematika va statistika
Ta’lim sohasi:	530 000 – Fizika va tabiiy fanlar
Ta’lim yo‘nalishi:	60530200 – Geografiya

Chirchiq- 2024

Fan/Modul kodi LN3505		O'quv yili 2026-2027	Semestr 5	ECTS-Kreditlar 5	
Fan/Modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek/rus		Xaftadagi dars soatlari 4	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
	Landshaftshunoslik	60	90	150	
2.	I. Fanning mazmuni				
	Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarga landshaftshunoslik fan va amaliyotning keng yo'nalishlarini ifodalovchi fan bo'lib, landshaftlarning bir butunligi, uning morfologik qismlari va komponentlari o'zaro chambarchas bog'liq va aloqador ekanligi, ular orasidagi murakkab modda va energiya almashuvi jarayoni mavjudligi, geotizimlar haqidagi bilimlarni shakllantirishdan iborat. Fanning vazifasi – talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, landshaftlarning dinamikasi, rivojlanishi va maxsus faoliyatini bajarish jarayonlariga uslubiy yondashuvni o'zlashtirish hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish, landshaftlardagi jarayonlarni mustaqil o'rganish ko'nikmalariga ega bo'lish.				
	II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)				
	II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:				
	1-mavzu. Landshaftshunoslikning yuzaga kelishi va rivojlanishi				
	Landshaftshunoslik fan sifatida yuzaga kelishi. Landshaftshunoslikning rivojlanish bosqichlari. Landshaftshunoslik yuzaga kelishida xorijiy olimlarning xissasi. O'zbekistonda landshaftshunoslikning rivojlanishi.				
	2-mavzu. Landshaft haqidagi asosiy tushunchalar				
	Landshaft termini va tushunchasi. Landshaft tushunchasining har xil talqin etilishi. Landshaft umumiy, regional, tipologik va regional-tipologik tushunchalari.				
	3-mavzu. Landshaft tashkil etuvchi komponentlar va landshaftlarning morfologik qismlari. Landshaft hosil qiluvchi omillar				
	Landshaft tashkil etuvchi komponentlar. Komponentlarning xususiyatlari. Landshaft hosil qiluvchi omillar. Iqlim, relyef, tektonik harakatlar, oqim va h.k. Landshaftlarning morfologik qismlari: joy, urochishe, fatsiya. Fatsiya landshaftlarning eng kichik morfologik qismi ekanligi. Fatsiyaning bir butunligi va bo'linmasligi. Fatsiyalarning o'ziga xos xususiyatlari.				

4-mavzu. Landshaftlardagi aloqadorliklar va ta'sirlar

Landshaftlardagi o'zaro aloqadorliklar va ta'sirlar. Vertikal va gorizontal, to'g'ri va teskari, ijobiy va salbiy aloqadorliklar va ta'sirlar. Landshaftlarning ichki tuzilishini tahlil qilishda turli modellardan foydalanish.

5-mavzu. Landshaftlarning chegaralari

Landshaft chegaralari. Aniq, keskin chegaralar va oraliq zonalar. Ekoton tushunchasi. Landshaft chegaralarini aniqlash va kartaga tushirish masalalari.

6-mavzu. Landshaftlarning maxsus faoliyati

Landshaftlarning maxsus faoliyati. Landshaftlarda energiyaning o'zgarishi. Landshaftlardagi geofizik jarayonlar. Landshaftlarda moddaning biokimyoviy aylanishi va landshaftlarning biomahsuldorligi. Landshaftlarning maxsus faoliyatini o'rganishdagi geokimyoviy va geofizikaviy yondashishlar.

7-mavzu. Landshaftlar dinamikasi va rivojlanishi

Landshaftlar dinamikasi va rivojlanishi. Landshaftlarning o'zgarishi, landshaftlardagi asl holiga qayta oladigan va qayta olmaydigan o'zgarishlar, "invariant" va "landshaftning holati" tushunchalari. Landshaftlarning yoshi.

8-mavzu. Landshaftlarni o'rganishda modellashtirish

Landshaftlarning o'rganishning tadqiqot usullari, modellar, modellashtirish. Modellashtirishda xorijiy va mamlakatimiz olimlarining ishlari.

9-mavzu. Yer yuzida landshaftlarning tabaqalanish omillari va qonuniyatlari

Yer yuzasida landshaftlarning tabaqalanish omillari va qonuniyatlari. Zonallik, azonallik, provinsiallik, sektorlik. Landshaftlarning balandlik bo'ylab mintaqalanishi va landshaft yaruslari.

10-mavzu. Landshaftlarni tasniflash masalalari

Landshaftlarni tasniflashning asosiy qoidalari va prinsiplari. Ularni tasniflash masalalari. Landshaftlarni tasniflashdagi turli sxemalar va tasnif birliklari.

11-mavzu. Landshaft va inson aloqadorligi masalalari. Antropogen landshaftlar haqida tushuncha

Landshaftlarning tabiiy-resurs imkoniyati. Insonning landshaftlarga ta'siri. Tabiiy-antropogen landshaftlar va ularning xususiyatlari. Antropogen landshaft, madaniy landshaft tushunchalari. Madaniy

landshaftlar, ularni barpo qilishning ilmiy-geografik asoslari. Landshaftlarni muhofaza qilish va buzilgan yerlarni qayta tiklash. Antropogen landschaftlarni tasniflash tajribalari.

12-mavzu. Amaliy landschaftshunoslik. Landschaftlarni baholash

Amaliy landschaftshunoslikning mazmuni va vazifalari. Landschaftlarni xo'jalikning turli tarmoqlarida foydalanish nuqtai nazaridan baholash. Baholashning asosiy prinsiplari va metodlari.

13-mavzu. Landschaftlar taraqqiyotini prognozlash

Landschaftlar taraqqiyotini prognozlash. Prognozlash muddatiga ko'ra turlari. Uning asosiy prinsiplari va metodlari.

14-mavzu. Landschaft rejalashtirishning nazariy va metodologik asoslari

Landschaft rejalashtirishning nazariy asoslari. Landschaft rejalashtirish – landschaftshunoslikning ilmiy-amaliy yo'nalishi hamda tabiatdan barqaror foydalanishning ilmiy-metodologik asosi. Landschaft rejalashtirish hududni ekologik tashkil etish usuli sifatida. Landschaft rejalashtirish yo'nalishlari: yerdan foydalanish, turizm va rekreatsiya, shaharsozlik, gidrotexnik inshootlar va suvni muhofazalash zonalari va boshqalar.

15-mavzu. Landschaft rejalashtirish amaliyoti

Landschaft rejalashtirishning hududiy darajalari va obyektlari. Landschaft rejalashtirish tizimida ekologik karkas. Landschaft rejalashtirishda ma'muriy va hududiy birliklar. Landschaftlarni rejalashtirishni komponentlar doirasida amalga oshirish.

III. Amaliy mashg'ulotlarni bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi.

1. Komponentlar kartalarini qiyosiy tahlil qilish va tabiiy komplekslarni karta-gipotezasini yaratish.
2. O'zbekiston landschaft kartasi asosida landschaft kesmalari tayyorlash.
3. Turli masshtabli va turli hududlar uchun tuzilgan landschaft kartalari tahlil qilish.
4. O'zbekiston landschaftlari kartasini chizish va tahlil qilish.
5. Landschaftlarni tasniflash sxemalari va tasnifiy birliklarini o'rganish.
6. O'z o'lkasi (okrugi) landschaftlari tasnifi (O'zbekiston landschaftlari kartasi asosida).
7. Antropogen landschaftlar va ularning tasnifi (o'z okrugi misolida).
8. Landschaftlarni baholash.
9. Landschaftlardan xo'jalikda oqilona foydalanish sxemasini tuzish.
10. Ixtiyoriy tanlab olingan landschaft maydonini to'g'ri tashkil etish sxemasini tuzish.
11. Yer yuzasida landschaftlarning tabaqalanish omillari va qonuniyatlari.

12. Landshaftlarni tasniflashdagi turli sxemalar va tasnif birliklari.
13. Landshaftlarni xo'jalikning turli tarmoqlarida foydalanish nuqtai nazaridan baholash.
14. Landshaft rejalashtirish hududni ekologik tashkil etish usuli sifatida.
15. Landshaftlarni rejalashtirishni komponentlar doirasida amalga oshirish.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'limni baholash – bu talabalarning jamoaviy tartibda va yakka tartibda berilgan amaliy loyihalarni bajarishlari orqali amalga oshiriladi. Bunda har bir talabaga bitta jamoaviy loyiha va ikkita yakka tartibda bajariladigan loyiha beriladi. Talaba berilgan loyihaning maqsad va vazifalarini, mohiyatini tushungan holda qo'yilgan masalani o'rganib, izlanishlar olib boradi. Olingan natijalarni tahlil qilib, xulosalari bilan taqdimotlar tayyorlab himoya qiladi. Ishchi fan dasturida loyihalarning soni, mavzusi, mazmuni bajarish usullari va topshirish muddatlari to'liq ochib beriladi.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Landshaftshunoslikdagi ilmiy yo'nalishlar va ularning mazmuni.
2. Landshaftlarning hududiy tabaqalanish omillari.
3. Landshaftlarni o'rganishda modellash.
4. Landshaftlarni kartaga tushirish metodlari.
5. O'zbekistonning tabiiy geografik okruglari landshaftlarini qishloq xo'jaligi va shaharsozlik maqsadida baholash.
6. Komponentlar kartalarini qiyosiy tahlil qilish va tabiiy komplekslarni karta-gipotezasini yaratish.
7. O'zbekiston landshaft kartasi asosida landshaft kesmalari tayyorlash.
8. Turli masshtabli va turli hududlar uchun tuzilgan landshaft kartalari tahlil qilish.
9. O'zbekiston landshaftlari kartasini chizish va tahlil qilish.
10. Landshaftlarni tasniflash sxemalari va tasnifiy birliklarini o'rganish.
11. O'z o'lkasi (okrugi) landshaftlari tasnifi (O'zbekiston landshaftlari kartasi asosida).
12. Antropogen landshaftlar va ularning tasnifi (o'z okrugi misolida).
13. Landshaftlarni baholash.
14. Landshaftlardan xo'jalikda oqilona foydalanish sxemasini tuzish.
15. Ixtiyoriy tanlab olingan landshaft maydonini to'g'ri tashkil etish sxemasini tuzish.
16. Landshaft chegaralarini aniqlash va kartaga tushirish masalalari.
17. Landshaftlarning maxsus faoliyatini o'rganishdagi geokimyoviy va geofizikaviy yondashishlar.
18. Modellashdagi xorijiy va mamlakatimiz olimlarining ishlari.
19. Landshaftlarning balandlik bo'ylab mintaqalanishi va landshaft

	yaruslari. 20. Landshaftlarni tasniflashning asosiy qoidalari va prinsiplari. 21. Landshaftlarni muhofaza qilish va buzilgan yerlarni qayta tiklash. 22. Prognozlash muddatiga ko'ra turlari. 23. Landshaft rejalashtirishda ma'muriy va hududiy birliklar. 24. Landshaftlardagi geofizik jarayonlar. 25. Landshaft rejalashtirish hududni ekologik tashkil etish usuli sifatida.
3.	V. Ta'lim natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: - landshaftshunoslik tarixi, landshaft tushunchasining talqin etilishi; - landshaftlarning ichki tuzilishi, landshaftlarning tabaqalanishi va omillari, landshaftlar dinamikasi, evolyutsiyasi va rivojlanishi; - landshaftlarning maxsus faoliyati, landshaftlarni tasniflash; - tabiiy-antropogen, antropogen, madaniy landshaft tushunchalari; - amaliy landshaftshunoslik masalalari; landshaftshunoslikdagi ilmiy yo'nalishlar to'g'risida bilimga; - landshaftlarning komponentlari; - morfologik qismlari va ular orasidagi aloqadorliklarni tadqiq etish; - landshaftlarni xo'jalik maqsadlarida baholash va xulosalar chiqarish ko'nikmasiga; - landshaftlarning ichki tuzilishini, landshaftlarning hududiy tabaqalanishini, ularning chegaralarini aniqlashni va kartaga tushirishni; - landshaftlarning o'zgarishi va barqarorligini, landshaftlarning genezisi va yoshini aniqlash;; - landshaftlarni tasniflash, antropogen landshaftlarni aniqlash va tavsiflash; - landshaftlarni baholash va prognozlashni, landshaftshunoslik tadqiqotlarini tashkil etish hamda turli karta va asbob-uskunalar bilan ishlashi bo'yicha malakasiga ega bo'lishi kerak.
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari. - ma'ruzalar; - interfaol keys-stadilar; - seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); - guruhlarda ishlash; - taqdimotlarni qilish; - individual loyihalar; - jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	VII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar va tushunchalar haqida mustaqil mushohada yuritish, joriy va oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha variantlar asosida yozma topshiriqlarni bajarishi zarur.

6.	VIII. Asosiy adabiyotlar 1. Zokirov Sh.S., Sharipov Sh.M., Ibragimova R.A., Xakimov K.A. Landshaftshunoslik. –T.: “Universitet”, 2024. 2. Zokirov Sh. S., Toshov X.R. Landshaftshunoslik. –T.: “Turon zamin ziyo”, 2016. IX. Qo’shimcha adabiyotlar 3. Jala Makhzoumi and Gloria Pungetti. Ecological Landscape Design and Planning. E & FN SPON. An imprint of Routledge. London and New York. 2005. 4. Steiner D.F. The living landscape. An ecological approach to landscape planning. – London: Island Press, 2008. -471 p. 5. Tom Turner. Landscape planning and environmental impact design. London (UK) and Bristol (USA). This edition published in the Taylor & Francis e-Library, 2005. 6. Von Haaren Ch. Landschaftsplanung. Verlag Eugen Ulmer, - Stuttgart: 2004. 7. Николаев В.А. Ландшафты азиатских степей. -М.: 1999. 8. Хорошев А.В., Авессаломова И.А., Дьяконов К.Н. и др. Теория и методология ландшафтного планирования. -М.:2019. 9. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. -М.: 1991. X. Axborot manbalari: 10. www.cspu.uz – Chirchiq davlat pedagogika universiteti rasmiy sayti. 11. www.unilibrary.uz – O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim va ilmiy tadqiqot muassasalarining yagona elektron kutubxona axborot tizimi. 12. www.lib.cspu.uz – Chirchiq davlat pedagogika universiteti kutubxona web sayti. 13. www.geografiya.uz – Geografiya sohasiga qiziquvchilar uchun ilmiy-ommabop sayt.
7.	Chirchiq davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2024-yil “<u>28</u>” <u>avgust</u>” dagi qarori bilan tasdiqlangan.
8.	Fan/modul uchun mas’ul: Urazbayev A.K. – Chirchiq davlat pedagogika universiteti Geografiya kafedrası professori, g.f.d., prof.
9.	Taqrizchilar: Ibroimov Sh.I. – Chirchiq davlat pedagogika universiteti Geografiya kafedrası dotsenti, g.f.f.d.(PhD) Xakimov K.A. - O‘zMU, “Tabiiy geografiya” kafedrası mudiri, g.f.f.d.